

VISIONS DEL TREBALL EN GRÈCIA I ROMA

José Luis Vidal
jlvidal@ub.edu

1. Arist. *Pol.* 1337b 19 ss.

ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, <καὶ> ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνουσον. βάνουσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν. διὸ τὰς τε τοιαύτας τέχνας ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χεῖρον διακεῖσθαι βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας· ἄσχολον γὰρ ποιῶσι τὴν διάνοιαν καὶ ταπεινὴν. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν μέχρι μὲν τινὸς ἐνίων μετέχειν οὐκ ἀνελεύθερον, τὸ δὲ προσεδρεύειν λίαν πρὸς ἀκρίβειαν ἔνοχον ταῖς εἰρημέναις βλάβαις. ἔχει δὲ πολλὴν διαφορὰν καὶ τὸ τίνοσ ἔνεκεν πράττει τις ἢ μανθάνει· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ χάριν ἢ φίλων ἢ δι' ἀρετὴν οὐκ ἀνελεύθερον, ὁ δὲ αὐτὸ τοῦτο πράττων δι' ἄλλους πολλακίς θητικὸν καὶ δουλικὸν δόξειεν ἂν πράττειν.

“No es dubtós que s’han d’adquirir aquells coneixements útils que són indispensables, però no tots; establerta la distinció entre els treballs dignes d’homes lliures i dels servils, també és evident que hom haurà de participar d’aquells treballs útils que no envileixen qui se n’ocupa i que han de ser considerats envilidors tots els treballs, oficis i aprenentatges que incapaciten el cos, l’ànima o la ment dels homes lliures per la pràctica i les activitats de la virtut. És per això que anomenem vils tots els treballs que deformen el cos, així com els treballs assalariats, perquè priven d’oci la ment i la degraden. Hi ha també algunes ciències liberals que els homes lliures poden cultivar fins a una certa mida, car estudiar-les de manera massa minuciosos implica els mateixos prejudicis de què hem parlat. És també de la més gran importància la finalitat per la qual u fa o aprèn alguna cosa, perquè no és indigne de l’home lliure fer certes coses per si mateix, pels seus amics o per virtut; en canvi, si les fes sovint per servir d’altres, semblaria comportar-se com un jornalero o un esclau.”

2. Isoc. *Areop.* 26

ἐκεῖνοι διεγνωκότες ἦσαν ὅτι δεῖ [...] τοὺς δὲ σχολὴν ἄγειν δυναμένους καὶ βίον ἱκανὸν κεκτημένους ἐπιμελεῖσθαι τῶν κοινῶν

“havien determinat que [...] els qui tenen lleure i mitjans suficients han d’ocupar-se [...] dels béns comuns” (trad. J. Castellanos)

3. X. *Oec.* 4.2-3

καὶ γὰρ αἱ γε βαναυσικαὶ καλούμεναι καὶ ἐπίρρητοί εἰσι καὶ εἰκότως μέντοι πάνυ ἄδο ξοῦνται πρὸς τῶν πόλεων. καταλυμαίνονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε ἐργαζομένων καὶ τῶν ἐπιμελομένων, ἀναγκάζουσαι καθῆσθαι καὶ σκιατραφεῖσθαι, ἐνιαὶ δὲ καὶ πρὸς πῦρ ἡμερεύειν [...] καὶ ἀσχολίας δὲ μάλιστα ἔχουσι καὶ φίλων καὶ πόλεως συνεπιμελεῖσθαι αἱ βαναυσικαὶ καλούμεναι. ὥστε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσι κακοὶ καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ ταῖς πατρίσιν ἀλεξητῆρες εἶναι. καὶ ἐν ἐνίαις μὲν τῶν πόλεων, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς εὐπολέμοις δοκούσαις εἶναι, οὐδ’ ἔξεστι τῶν πολιτῶν οὐδενὶ βαναυσικὰς τέχνας ἐργάζεσθαι.

“Els oficis, doncs, anomenats vils són infamants i amb molta raó estan completament desprestigiats en les ciutats, car anorreen el cos d’oficials i mestres en obligar-los a romandre asseguts i a estar-se a l’ombra i alguns d’ells fins i tot a passar el dia sencer al costat del foc [...] Els oficis anomenats vils, sobretot, no deixen temps lliure per ocupar-se dels amics i de la política, de manera que els que els practiquen gaudeixen de mala reputació en el tracte amb els amics i com a defensors de la pàtria. I en algunes ciutats, sobretot en les que tenen fama d’aguerrides, no és permès a cap ciutadà d’exercir un ofici vil.”

4. Cic. *off.* 1, 47, 150-151

Iam de artificiis et quaestibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, haec fere accepimus. Primum improbantur ii quaestus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, ut feneratorum. Inliberales autem et sordidi quaestus mercennariorum omnium, quorum operae, non quorum artes emuntur; est enim in illis ipsa merces auctoramentum servitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant; nihil enim proficiant, nisi admodum mentiantur; nec vero est quicquam turpius vanitate. Opificesque omnes in sordida arte versantur; nec enim quicquam ingenuum habere potest officina. Minimeque artes eae probandae, quae ministrae sunt voluptatum ‘cetarii, lanii, coqui, factores, piscatores’, ut ait Terentius. Adde huc, si placet, unguentarios, saltatores, totumque ludum talarium. **151** Quibus autem artibus aut prudentia maior inest aut non mediocris utilitas quaeritur ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, eae sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestae. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est; sin magna et copiosa, multa undique apportans multisque sine vanitate inperiens, non est admodum vituperanda; atque etiam si satiata quaestu vel contenta potius, ut saepe ex alto in portum, ex ipso se portu in agros possessionesque contulit, videtur iure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agri cultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius. De qua quoniam in Catone Maiore satis multa diximus, illinc assumes quae ad hunc locum pertinebunt.

“Quant a les professions i mitjans diversos de guany, quins són dignes d’un home lliure i quins innobles, hem estat ensenyats en general a considerar-ho segons les regles següents. En primer lloc, són reprovats aquells guanys que incorren en l’odi dels homes, com els dels recaptadors i usurers. Els liberals i baixes són les indústries de tots els mercenaris que venen, no llur talent, sinó llur treball; car llur mateix jornal és penyora de servitud. Per baixos també han d’ésser tinguts els qui compren de mercaders gèneres per revendre’ls; puix que en res no es beneficien si no menten; i res no hi ha de més vil que la falsedat. Tots els artesans s’ocupen també en un ofici servil; un obrador, en efecte, res no pot contenir que sigui digne d’un home lliure. I menys que cap altre poden ésser admesos aquells oficis que són servidors de voluptats:

tonyinaires, carnisers, cocs, botifarrers, peixaters,

com diu Terenci; afegeix-hi, si et plau, perfumistes, acròbates i dansarins talars. **151** Ara: aquelles professions que, o bé impliquen una major intel·ligència, o reporten una utilitat més que mitjana, com la medicina, l’arquitectura, l’ensenyament de les arts liberals, són honorables per a aquells al rang de les quals convenen. Però el comerç si és a la menuda, ha d’ésser tingut per vil; si és a l’engròs, important de pertot arreu grans quantitats i repartint-les entre molts sense frau, no és pas vituperable; i àdhuc si el comerciant, associat de guany, o millor, satisfet, es retira, com fa sovint, de l’alta mar al port, del port al camp i a les propietats, sembla que amb tota justícia podria lloar-se. Però de totes les coses de què es demana algun lucre, cap no és millor que l’agricultura, cap més rica ni més dolça, cap més digna d’un home, i d’un home lliure; sobre això he dit ja tot el que es pot dir en el *Cató el Vell*; per tant, trobaràs allí el que corresponia a aquest lloc.” (trad. E. Valentí i Fiol)

5. Hes. *Op.* 27-9

Ἵ Πέρση, σὺ δὲ ταῦτα τεῶ ἐνικάτθεο θυμῶ,
μηδέ σ’ Ἔρις κακόχαρτος ἀπ’ ἔργου θυμὸν ἐρύκοι
veíke’ óπιπεύοντ’ ἀγορήs ἐπακουὸν ἐόντα.

“Conserva, Perses, aquestes reflexions en el teu cor i no permetis que l’Eris que es complau en la dissort aliena, aparti el teu cor del treball per a escoltar les disputes que s’originen a la plaça.” (trad. J. Castellanos)

6. Hes. Op. 42-8

Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισιν.
ῥηιδίως γάρ κεν καὶ ἐπ' ἡματι ἐργάσσαιο,
ὥστε σε κείς ἐνιαυτὸν ἔχειν καὶ ἀεργὸν ἐόντα·
αἰψά κε πηδάλιον μὲν ὑπὲρ καπνοῦ καταθεῖο,
ἔργα βοῶν δ' ἀπόλοιτο καὶ ἡμιόνων ταλαεργῶν.
ἀλλὰ Ζεὺς ἔκρυψε χολωσάμενος φρεσὶ ἧσιν,
ὅττι μιν ἐξαπάτησε Προμηθεὺς ἀγκυλομήτης·

“Els déus tenen ben amagats els mitjans de vida dels homes, perquè treballaries només un sol dia i viuries durant tot un any restant ocios. Així que possessis el timó sobre el fum, s’hauria acabat el treball de bous i mules pacients. Però Zeus ens ho va amagar amb el cor engelosit perquè Prometeu de pensament astuts el va enganyar.”

7. Hes. Op. 286-90

Σοὶ δ' ἐγὼ ἐσθλὰ νοέων ἐρέω, μέγα νήπιε Πέρση·
τὴν μὲν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἐλέσθαι
ῥηιδίως· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει·
τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάρουθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι·

“Jo sé què és bo per a tu, Perses, t’ho diré, pobre infeliç. La maldat és fàcil d’aconseguir, amb quantitat i amb comoditat: el camí és planer i rau ben a prop nostre. En canvi, els déus han posat la suor davant la virtut.”

8. Verg. georg. 1.121-124

pater ipse colendi
haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
movit agros, curis acuens mortalia corda
nec torpere gravi passus sua regna veterno.

“El Pare dels déus mateix volgué que no fos fàcil el camí de l’agricultura, i fou el primer que va fer remoure amb mètode les terres, agasant de cuites l’enteniment dels mortals, i no permeté que el seu reialme s’ensopís en una feixuga torpor.” (trad. M. Dolç)